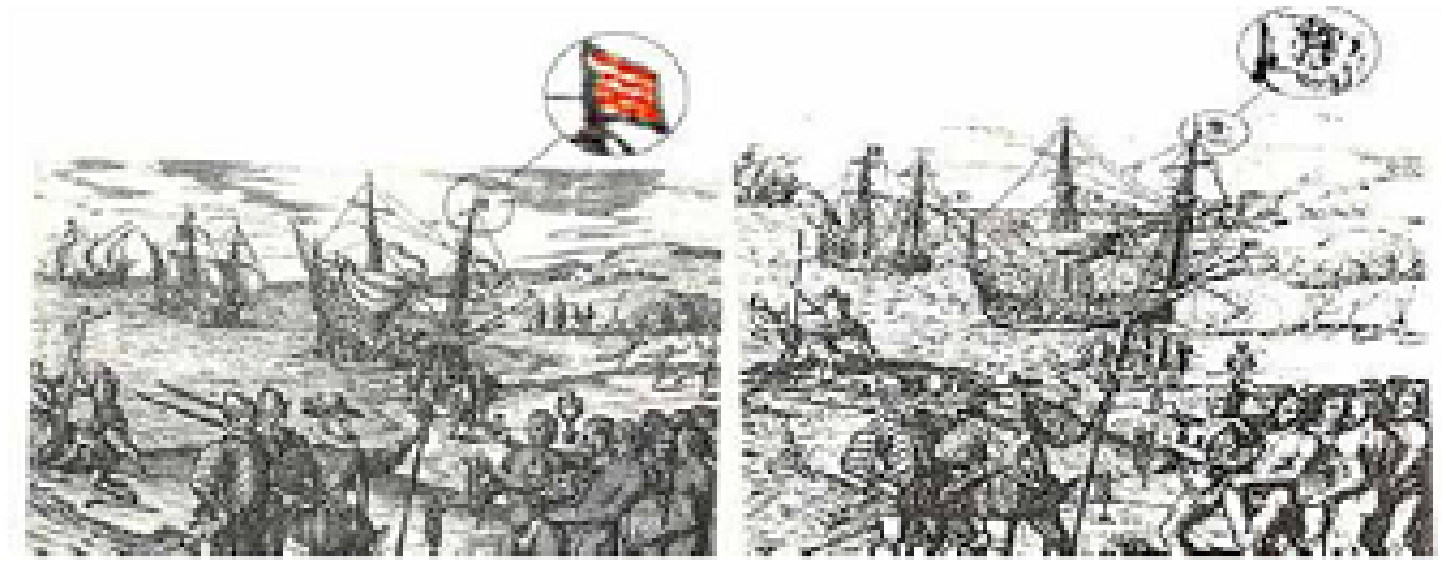

A l'esquerra, els vaixells durien la senyera (1557); a la dreta, en una edició de 1772, les banderes són castellanes.

Els noms esborrats dels descobridors d'Amèrica

Autor: Jordi Bilbeny
Data de publicació: 21-01-2018

Reproduïm un article antic d'En Jordi Bilbeny en què ens parla de com el nom dels mariners catalans que van anar amb En Colom en els primers viatges transoceànics van ser esborrats o castellanitzats.

Una de les proves irrefutables per saber si un llibre o un document dels segles XVI o XVII ha estat retocat és la multiplicitat de versions divergents que hi ha respecte a un mateix fet aparentment insignificant. Així, com que els cronistes coetanis es contradiuen granment a l'hora d'especificar de quin port va salpar En Cristòfol Colom en el seu primer viatge de descoberta, és de fàcil deducció que el nom del port fou retocat per la maquinària censora. I, així, tenim que tant va salpar de Palos, de Palos de Moguer, de la Barra de Saltes, de Cadis, de Sevilla, de les costes d'Espanya, "del port que els espanyols en diuen Palos", com d'enlloc. I, per això mateix, En Colom, també segons els cronistes, nasqué a tants llocs diferents. Però com que el descobridor era conegut del rei Ferran, del qual n'era capità; conegut del rei de França i amic del Papa Alexandre VI i del rei de Portugal, home de lletres i d'una família noble i notable, no podia pas passar per desconegut: l'ocultació dels seus orígens és un altre fet que només podem atribuir a la maquinària censora.

Ara bé, si els censors retocaren els orígens d'un dels homes més universals i amagaren el nom del port des d'on es dugué a terme una de les gestes més principals de la història de la navegació, ¿hem de creure que preservarien intactes a les cròniques la resta de noms importants que hi apareixien? ¿Hem de creure que només eliminarien la connexió d'En Colom amb Catalunya i que els noms i els orígens de la resta de mariners restarien incòlumes?

Jo crec que l'ocultació dels orígens familiars i nacionals d'En Colom i del nom del port d'on sortí l'expedició de la descoberta tan sols són la punta d'un iceberg immens i molt més profund d'ocultacions, falsificacions i interpolacions, dutes a terme per la censura de la corona espanyola. Dintre de les quals, ultra el canvi de nom i nacionalitat d'uns quants cronistes d'Índies, cal comptar-hi, indefectiblement, els noms de tota la resta de mariners que s'embarcaren cap a Amèrica en el viatge de descoberta.

Un nombre desfigurat i malmès de tripulants

La confusió que regnava a l'entorn dels noms i del nombre d'aquests mariners ja la veié En Martín Fernández de Navarrete, el qual, l'any 1825, i després d'una llarga investigació per aclarir el tema, va arribar a la determinació que els homes que anaren en el sobredit viatge foren 88. Aquesta quantitat fou completament desacreditada per l'aparició d'una llista nova, confeccionada per En Fernández Duro, el 1892, i que rebaixava el nombre de tripulants a 60. Uns mesos després, i ja a l'any 1893, En Nicolàs Tenorio amplià la llista a 71 homes. Però el 1911 l'Henry Vignaud, la tornava ampliar a 108. El debat va semblar tancar-lo l'Alicia B. Gould amb el seu impressionant estudi, Nueva lista documentada de los tripulantes de Colón en 1492, que és el que preval avui dia a l'hora de saber i tenir en compte qui va anar amb En Colom i qui no. La Gould va tancar aquell estira-i-arronsa de noms, l'any 1924, fixant la llista en 87 tripulants. Cosa que tampoc no concorda amb les dues dades que ens donen els cronistes: car mentre un bon gruix ens assegura que foren 90, una altra colla ens diu que eren 120.

Per això, la Gould ens diu contrariada: "el fet és que en coneixem 87 i hi ha tantes notícies dels que ens manquen encara, que no em sembla possible que el nombre de noranta pugui ser total. Però també em sembla que els qui a l'època, degueren saber la veritat, donaven aquest nombre com a total, i els qui diuen 120 són els qui segueixen l'Oviedo, escriptor que, en aquest punt, en sabé poc. Veig, així, una contradicció i no tinc resolta encara la dificultat". Tanmateix, i per la gran quantitat d'historiadors que en fan una referència precisa, jo estic convençut que el nombre exacte de tripulants era de 120. I que, si justament es redueixen a 60, 71, 80, 87, o 90 és per fer desaparèixer noms massa comprometedors. D'altra banda, el nombre de 108 que oferia En Vignaud, i el de 134 amb què es troba la Gould al llarg de la seva recerca -per bé que es resisteixi a prendre'l com a total-, són una evidència claríssima que algú amb prou poder posà més noms del compte en la documentació pertinent a aquella armada.

A més a més, hauríem de tenir present que també hi hagué una desvirtuació dels orígens dels navegants. En Bartomeu Casaus, a la seva Historia de las Indias, ens diu que "fueron por todos noventa hombres marineros de allí de Palos todos los más". Però de l'estudi de la Gould es desprèn que, amb prou feines, hi havia una vintena de mariners d'aquesta vila andalusa: una quarantena no tenen un origen definit, una desena són de Moguer i una vintena provenen de la resta de la geografia espanyola. Aquest fet, ja fou constatat al segle passat per En Roselly de Lorgues, un altre estudiós colombí, el qual manifestà estranyat: "Cosa notable! Cap dels tripulants de la Santa Maria no era de Palos, sinó quasi tots de Sevilla o de la resta de la província de Huelva". No costa gaire d'endevinar, doncs, que el propòsit dels censors fou desconnectar el màxim nombre possible de mariners de Palos i afincar-los arreu d'Espanya, amb la intenció evident d'amagar els seus orígens veritables.

Una de les moltes altres proves de la falsificació dels noms ens la dóna En Rumeu de Armas que, al seu extraordinari llibre Colón en Barcelona, reprodueix un fragment del "Rol o relación de la gente que fué con Cristóbal Colón en el primer viaje". Després d'una breu introducció notarial, en què En Colom explica com els expedicionaris van rebre a Barcelona la resta dels diners que els quedava per cobrar, venien els noms dels mariners que anaren en aquell viatge, però, segons En Rumeu, la relació "ja no és autògrafa de l'almirall".

El fet que el Rol sigui una còpia de 1498, que no sigui autògrafa de l'Almirall, que hi falti un full, que només hi constin quaranta noms dels cent vint mariners que anaren en el viatge de descoberta, i que només n'hi hagi deu de coneguts amb anterioritat mercès a d'altres fonts, no ha fet sospitar ningú de la falsedat de la llista. La Gould ha apuntat: "el Rol ens ha arribat mutilat; tenim tres fulls, dos dels quals porten numeració 30 i 32, però el tercer, de numeració perduda, pel seu contingut, no pot ser el 31 que ens manca, perquè el que manca ha de formar part de la llista de grumets, llista que ja comença al final del vers 30 i acaba en el foli recte del 32. Al final de cada plana En Colom hi ha posat el que suma. Per a qui manegi l'imprès, sembla que les sumes no fan raó i que no guarden cap relació amb els sumands". I en un altre lloc, puntualitza: "Em crida l'atenció que no hi hagi al Rol ni un sol mariner dels que sabem per morts a la Nativitat, llevat d'En Diego Arana, íntim de l'Almirall, que s'hi va quedar com a comandant". O bé: "un mariner tan conegut com En Juan de Xeres no és al Rol". I més endavant ens consigna que tampoc no hi era el conegudíssim Lluís de Torres. Quant a En Joan Viñas, comenta: "segons el nostre parer, ell també seria tripulant el 1492, encara que mai no s'hagi posat a la llista".

Mariners esborrats i mariners afegits

Per si encara fos poca la ingenuïtat de la Gould, cal continuar remarcant les seves paraules d'incomprensió general sobre la superxeria de les fonts, ja que comenta: "pel que fa a la família Niño, em dono per vençuda. Els testimonis no estan d'acord, i divergeixen de tantes maneres, que al final he posat tots els Niño a la classe de «dubtosos», excepte En Juan, En Francisco i En Pero Alonso, encara que crec que en foren més. Però no em sembla gens clar qui eren els altres del primer viatge"; i "sembla que tot el que fa referència a la família Niño està enredat"; o bé: "estic persuadida que entre els Niño i els Pinson hi ha duplicacions i equivocacions, fins al punt que sospito que alguns d'ells no han existit mai"; i encara: "quant a la total tripulació de la caravel·la Niña, no tenim seguretat de ningú, fora de l'oficialitat. Com a més o menys probables hem assenyalat l'agutzil, vuit mariners i tres grumets". Amb els Pérez li passa el mateix,

car assenyala: "m'apresso a dir que, entre ells, hi ha duplicacions evidents, i que molts d'aquests tripulants són «falsos»".

Una altra de les fonts que força autors han emprat per confeccionar les seves llistes de tripulants del primer viatge és la prou coneguda Información y Testimonio de como el Almirante fue a reconocer la isla de Cuba quedando persuadido que era Tierra Firme. En aquesta "Informació i Testimoni" hom esmenta tots els tripulants de la caravel.la Niña, que té per nom Santa Clara", que juren que Cuba era Terra Ferma. I aquests noms, doncs, han passat també a formar part de la veracitat històrica, i s'han incorporat a la llista esmentada dels primers tripulants. Tot i amb això, En Caius Parellada, advocat i historiador, després d'un estudi a fons del document, ha arribat a la conclusió que esmento tot seguit: "Dins la informació es fa dir als tripulants -i tots diuen exactament el mateix-, que Cuba era terra ferma, entre d'altres raons perquè «nunca oyó ni vido que isla pudiese tener 335 leguas». També diuen els tripulants que l'Almirall els havia amenaçat de tallar-los la llengua i donar-los cent assots si no ho declaraven. I la comèdia fineix amb la intervenció d'un tal Diego de Peñalosa l'any següent, ço és el 1494, escrivà de la cambra dels reis i «su notario público en su Corte y en todos sus reinos y señoríos» -cosa absolutament inaudita-, el qual afirma que l'Almirall li manà que «catase los registros de F. Pérez de Luna».

"En aquest cas la falsedat es flaira tot d'una. Cuba fou reconeguda com a illa per En Colom, de bell començament, ja al primer viatge, i així ho fa constar en la seva lletra a Santàngel, on diu explícitament que «ya dije como había andado ciento siete leguas por la costa de la mar de Oriente a Occidente por la Isla Juana (-Cuba-), segun el cual camino puedo decir que esta isla es mayor que Inglaterra y Escocia juntas». En acabat, el títol de governador perpetu de l'illa de Sant Salvador [amb què hom esmenta En Colom] no va existir mai per mai ni va ser emprat en cap moment per En Colom. Altrament, Sant Salvador, la primera illa descoberta, era poc important. En el mateix document, els testimonis esmenten el vogi -335 llegües- com a massa gran per a una illa, però que tanmateix implica una illa. És a dir que el falsari, ultra ser tal, gaudia d'una estupidesa sobirana, puix que als seus testimonis, ministrats a fi que diguessin que Cuba era terra ferma, els fa dir i confessar que era illa. A més a més, es parla de la dita Juana com a cosa individuada. I encara, el càrrec imaginari del Diego de Peñalosa, i la seva suposada intervenció en el text d'un altre notari, Pérez de Luna, funcionari, altrament, d'una ciutat tot just acabada de fundar, la Isabela, puix En Colom, el 6 de gener de 1494, aquell mateix any, havia deliberat de fundar-la. I, en fi, ultra tot això, hi ha el fet que entre els mariners -que són citats nominalment i que declaren tots amb les mateixes paraules, mot per mot- hi figura Juan de la Cosa, el patró de la caravel·la Santa Maria en el primer viatge i cartògraf famós, autor del mapa de l'any 1500, el primer i més ben acabat dels obrats en aquell temps. No podem creure, doncs, que anés com a simple mariner -i així es fa constar en la Información- de la Niña, àlias Santa Clara".

Per En Parellada queda ben palès que el document suara examinat és "d'una falsedat total i evident", i es queixa de "la lleugeresa amb què han estat considerades moltes de les qüestions relatives a En Colom", i de la facilitat amb què els historiadors més seriosos han admès, sense fer escarafalls, ni posar retops de cap mena, a tots aquests fraus jurídics evidentíssims.

Testimonis tergiversats deliberadament

Embullada en aquesta xarxa de falsificacions notarials que denuncia En Parellada, la Gould no arriba mai a sospitar el frau de la documentació amb què treballa, si bé en moments molt puntuals, en què la seva desorientació depassava els límits permissibles a tot sentit crític, ha semblat intuir-ho indolentment. Així, revisant els Plets que la Corona incoà contra la família Colom, pot parlar de falsos testimonis, però com si donés a entendre que llurs mentides, cohesionessin encara més la certesa històrica. Diu: "el testimoni que algunes persones s'atreveixen a donar és hilarant. Cinquanta i encara seixanta anys després del descobriment hi ha senyores molt respectades a Moguer que parlen com a testimonis oculars de la sortida d'En Colom. Tenien en aquella saó cinc i sis anys, poc més o menys; els pregunten, i elles donen el seu parer sobre els assentaments entre En Colom i En Martín Alonso Pinzón i sobre els càrrecs que tenien, respectivament, En Juan Niño i En Pero Alonso Niño".

En aquest mateix caient, no deixa de ser preocupant el testimoni que presentarà als Plets un tal Pedro Medel, per tal com el fiscal afirma que "essent ell a Castella va veure que els sobredits [En Cristóbal Guerra i En Pero Alonso Niño] arribaven a Galícia". Car, per més bona vista que tingués, era impossible que veiés, des de Castella estant, desembarcar algú a Galícia. I millor vista sembla tenir el mateix testimoni en la transcripció que, de la seva declaració, en dóna el pare Angel Ortega, al volum tercer del seu llibre La Rábida. Historia documental crítica, per tal com el fiscal, aquí, li fa dir "que essent ell a Sevilla va veure que els sobredits arribaven a Galícia". Davant d'això, no em sembla que calgui posar en dubte la salut mental del testimoni, sinó l'escripturació del que els testimonis afirmaren en els Plets. La Gould també ens mostra com un testimoni, present a Huelva, el 14 de gener de 1536, és anomenat Gonçalo a la presentació, però la provança ja li diu Alonso. Tot fa suposar que els testimonis -sempre que no fossin pagats per la Corona perquè testifiquessin d'acord amb els seus interessos- declararien alguna cosa, la qual l'escrivà de la fiscalia anotaria en un esborrany. Però que, en passar- se aquest esborrany a net, ja serien omeses o tergiversades -o les dues

coses alhora- les manifestacions dels testimonis i, àdhuc, en força casos, retocats els seus noms. Com que sabem que la tornada d'En Colom fou a Barcelona, la frase del declarant no seria surrealista si la retornàvem al seu marc originari, despullant-la dels retocs i afegits, i en lloc de dir "essent a Sevilla va veure els sobredits arribar a Galícia", li fèiem dir:"essent ell a Catalunya va veure els sobredits arribar a Barcelona".

Podem veure també en un estudi minuciós dels escrits de la Gould, com els qui passaren les declaracions dels testimonis a net supliren certs noms per d'altres completament oposats i contradictoris. Així s'esdevingué, evidentment, amb Palos i Moguer, car ens diu la historiadora que "diverses vegades hem trobat contradiccions, i En Bartolomé Roldan és un cas a propòsit, puix ell mateix parla el 1512 d'uns mariners "que són de Palos, d'on aquest testimoni és". I el 1513 en parla d'uns altres "que són de Moguer, d'on aquest testimoni és". En altres casos les mentides són tan evidents, que la Gould no se les pot creure. Però ho torna a atribuir a lapsus involuntaris. Diu: "hi ha moltes contradiccions entre els testimonis, sense que els deposants tinguin intenció de mentir. Hi ha testimonis irreconciliables, les paraules dels quals no es poden tòrcer". Que hi ha hagut retocs entre el contingut de la pregunta que el fiscal féu al declarant i el text definitiu de què tenim constància, és fàcil de veure també en una altra pregunta dels Plets que fa: "si saben que el dit Pero Alonso Niño, pare del dit Francisco Niño, al temps que l'Almirall va sortir d'aquest regne d'Andalusia a descobrir les Índies del mar oceà...". Car Andalusia no fou mai, jurídicament ni històricament, un regne.

I, referint-se a la declaració d'un tal Juan Domínguez, veí de Huelva, que va declarar, el gener de 1536, que En "Pero Bermúdez, vecino de Palos, iba por capitán de otro navío suyo", la Gould contesta astoradíssima: "a Palos hi havia una família Bermúdez, de gent de mar, alguns mestres de caravel·les, i que viatjaren molt per les Índies i que testimonien, o es parla d'ells, en els Plets; però mai no apareix cap Pero o Pedro Bermúdez. No pas per això resultaria inadmissible aquest testimoni tardà, si es limités a citar-lo com a un de tants tripulants. Però que el faci capità d'una de les tres caravel·les, i sense citar com a tal En Vicente Yáñez -de qui ha parlat a la resposta anterior- resulta totalment inadmissible".

Pel que fa a d'altra documentació consultada, com és ara els Pagaments als mariners, comenta amb una paorosíssima serenitat: "tenim els llibres de la Contractació; però aquesta casa no es va fundar fins al 1503, quan ja feia anys que els supervivents havien rebut els seus diners; així, són només els morts de la Nativitat els que hi consten, mitjançant els seus hereus. A més a més, tenim notícia dels pagaments efectuats, però no sabem res dels mariners els hereus dels quals no aparegueren. Per ells ens cal veure les nòmines. La cèdula amb nòmina completa dels difunts de la Nativitat, que En Navarrete creia tenir, se cita moltes vegades als pagaments, i consta que era datada el 20 de setembre de 1507 (a Burgos), i que per ella, després de tant de temps, es feren els pagaments de 1508, trobats per En Delgado. L'he cercada amb afany, no només a Sevilla, on havia de ser, sinó a Simancas i a Barcelona, i no n'he trobat ni rastre". I continua: "dels pagaments anteriors a la Casa [de Contractació], sabem pel Rol els diners avançats, però no tenim res dels pagaments de la tornada del viatge, els quals (diu En Colom) s'efectuaren a Barcelona el maig de 1493". Per acabar posant l'accent en documents importants que s'han esvaït. Diu la Gould: "en resum: manquen tres documents definitius, que són: un full del Rol d'Alba; la nòmina dels morts de la Nativitat, que s'esmenta com a justificant en tants assentaments de pagament, que ens estranya que no en tinguem còpia; i els comptes del tresorer que va pagar a la resta de la tripulació a la tornada de les Índies a Barcelona, el maig". Les quals asseveracions em refermen la idea que els documents esmentats, per això com contenien els noms i els llocs de procedència autèntics dels mariners que els censors no volien fer públics, també es van fer desaparèixer diligentment.

Però amb quina finalitat? Quin sentit tenia que la Corona espanyola, sostinguda i agombolada per una burocràcia castellana, zelosa per la seva història, fes desaparèixer una documentació capital per a la seva glòria posterior i enterbolís els noms dels herois de la gesta marinera més gran de tots els temps? L'única resposta coherent és que els mariners no eren andalusos, sinó catalans.

Els germans Yàñez Pinson i Catalunya

A finals de 1463, en plena guerra civil contra Joan II, la Generalitat de Catalunya decideix nomenar Pere de Portugal nou rei dels catalans. El monarca arribarà a Barcelona amb un estol de portuguesos fidels a servir-lo. I ocuparan càrrecs principalíssims en el govern del país i en les estratègies militars de la guerra en curs. I, un cop acabada, s'afincaren al nostre país. En Martínez Ferrando n'estudia uns quants a Caballeros portugueses en el alzamiento de la Generalidad catalana contra Juan II. Però, pel que afecta als germans Yàñez Pinson, tripulants de la primera expedició de descoberta i íntims amics d'En Colom, ha estat la Teresa Baqué la qui els ha relacionat amb la revolta catalana. La Baqué ha resseguit la nissaga dels Yáñez a Catalunya i ens n'ha ofert la següent relació: "ALFONS YÁÑEZ, Procurador reial a la cort de Roma i canonge de la catedral de Coïmbra; ÀLVAR YÀÑEZ, Bisbe de Silves i Ambaixador reial a la Cúria Pontifícia; ÀLVAR YÀÑEZ, escuder reial; YÀÑEZ DE POLVOA, capità del castell de La Bisbal; FERRAN YÀÑEZ, criat del rei En Pere i Lloctinent de Tresorer reial; GÓMEZ YÀÑEZ, escuder de cambra del rei En Pere; PERE YÀÑEZ, armer reial; PERE YÀÑEZ, patró de la caravel.la del Sant Esperit; PERE YÀÑEZ D'AZAMBUJA, capità de la vila d'Hostalric; DIEGO YÀÑEZ D'AZAMBUJA, guardarroba reial; PERE YÀÑEZ LOBERA, capità del castell de Palau

Çaverdera; RODERIC YÀÑEZ, ballester reial; RODERIC YÀÑEZ, capellà reial; i VICENÇ YÀÑEZ, que pertanyia «a la casa del Senyor Rei»".

És aquest mateix Vicenç Yàñez el qui participa en un atac corsari al port de Barcelona, perquè la Núria Coll i Julià, exhumà un document català a l'Arxiu de la Corona d'Aragó, el 1950, que especificava aquest fet i, entre d'altres militars, esmentava "Vicens Anes Pinson, de la vila de Pals".

Com que En Colom, en una carta al rei Ferran, també ens diu que lluità al servei d'En Renat d'Anjou. I atès que En Renat fou rei dels catalans durant l'alçament de la Generalitat, és de fàcil deducció que tant els Yàñez com el futur descobridor lluitaren en el mateix bàndol. I que quan En Colom els anà a cercar, no ho podia haver fet al Palos andalús, sinó al Pals català, que és on realment residien. Per això mateix, tal com escriu En Juan de Castellanos als Varones Ilustres de Indias, abans de sortir de Portugal En Colom els escriví per temptejar l'empresa. No va passar per Palos per atzar, com ha vingut sostenint la història. En Colom sabia d'antuvi on eren els mariners que necessitava per preparar aquella gesta.

La connexió dels Yàñez Pinson amb Catalunya la tornem a trobar documentada en un nou atac, l'any 1479, sobre un bal·lener d'En Bernat Galamó i altres veïns eivissencs. Finalment, la relació catalana d'En Vicenç Yàñez retorna a la claredat amb els acords i les capitulacions presos entre aquest i el rei Ferran, des del 1505 fins a la mort del monarca. Donat que, des del 1504 fins al 1516, En Ferran deixarà de ser rei de Castella per esdevenir-ne tan sols governador i administrador, i tornarà a ser únicament rei d'Aragó, és del tot incontestable que En Vicenç Yàñez només va poder signar els sobredits contractes, com a súbdit que n'era, amb la Corona aragonesa. És, en aquest sentit, reveladora la "carta de mercè de la tinença i alcaldia de la fortalesa de l'illa de Sant Joan a Vicente Yañes Pinzon" que li atorga el rei. En aquesta carta, els càrrecs de rei d'Aragó i administrador i governador de Castella hi queden ben especificats i contrastats. Per tant, és obvi que En Ferran concedeix a En Vicenç Yàñez la predita mercè com a rei d'Aragó i Senyor de les Índies.

Si, per tant, els tres Pinson eren germans, haurien d'haver tingut cognoms homònims. Fou així? Per En Casaus sabem que En "Martín Alonso Pinzon" havia estat a Roma a la llibreria del Papa Inocenci VIII. Que havia estat a Roma ho corroboren, a més a més, diversos testimonis dels Plets. Un d'ells, un tal Hernan Peres Mateos, afirma, el 26 de gener de 1536, a Santo Domingo: "sap que el dit Martín Alonso Pinçon era home de la mar; convé a saber: mariner expert i savi en l'art de navegar això en les mars que solia haver des de Nàpols a Itàlia i a Roma i a Espanya". De la qual cosa es dedueix que aquest "Martín Alonso Pinzon" es movia també, amb gran facilitat per les aigües i els estats de la Corona d'Aragó. Com que sabem que l'Alfons Yàñez fou Procurador reial i l'Ambaixador fidel de la Generalitat a la Cort de Roma, la identificació d'aquests dos personatges en un de sol esdevé necessària per entendre la seva consanguinitat amb En Vicenç Yàñez Pinson. Més, sobretot, si sabem que hi hagué un "Alfonso Yáñez" que féu de corsari davant les aigües de "Palos". Com a última prova de la identificació de l'Alfons Yàñez Pinson amb En Martín Alonso Pinzón i de l'afincament d'aquest a Catalunya, aporto un quadre on aquest presumpte mariner andalús és retratat amb les muntanyes de Montserrat al fons, i una fortalesa d'una ciutat que jo identifico amb la vila fortificada de Pals.

També, com que En Feliu de la Penya, als Anales de Cataluña, ens diu que En Colom va organitzar el viatge amb En "Fernández Pinçò", ens trobem novament davant d'una altra contradicció: el "Martínez Pinzón" de qui ens parla En Casaus. Però, per tal com tenim coneixement que En Ferran Yàñez és Lloctinent de la Tresoreria Reial, és fàcil de veure el mecanisme de canvi enginyat pels censors: de Ferran passa a Fernández, i d'aquí a Martínez o Martín, segons el retoc.

Tenint això present, els noms dels tres germans se'ns mostraran ara sense la més mínima fissura: Alfons Yàñez Pinson, Ferran Yàñez Pinson i Vicenç Yàñez Pinson, residents a la vila de Pals.

Que els documents, oficials o no, autèntics o potinejats, asseverin que els Yàñez eren de "Palos", no es contradiu ni un punt amb el que he vingut exposant fins aquí. Per dues raons: l'una, perquè ja hem vist com s'elaboraven els testimonis dels plets; i l'altra, perque "Palos" és la correctíssima i oficial traducció en llengua castellana del Pals empordanès. I que molts documents oficials de la Cancelleria catalano-aragonesa, en aquesta època, ja es redactaven en castellà.

De tot plegat en podem extreure que el cognom Yàñez fou substituït, de mica en mica, per uns altres cognoms andalusos, tot intercalant-hi el de "Martín", a fi de poder-los identificar, posteriorment, amb d'altres "Martín" d'aquelles contrades. Que "Yàñez" i "Pinzon" eren cognoms desconeguts a les terres onubenques ens ho confirma el pare Angel

Ortega, en parlar-nos d'aquesta famíla de mariners: "se sap molt poca cosa dels seus orígens. Més que la mancança de documents, tot i ser tan gran, la immensa confusió que regna en la transmissió de cognoms d'aquesta època, que anem historiant -i no menys en les [èpoques] successives, quasi fins als nostres dies, a tota la comarca del Tinto-Odiel-, fa poc menys que impossible tot intent d'investigació genealògica. No seria tal volta aventurat avançar que el veritable cognom fos Martín, arreladíssim a Palos, molt emprat, com a nom adjunt o duplicat, en la mateixa famíla; i el de Pinzon, adoptat després, no sabem quan, ni de quin origen, etimològic o motival".

Joan de la Cossa i Catalunya

Juan de la Cosa és el mestre i amo de la nau Santa Maria. Company d'En Colom en el primer viatge. És esborrat del Diari de bord de l'Almirall. I a la "Informació i Testimoni" se'l fa passar per simple mariner, en un primer intent de despersonalització. En Casaus ens en diu, de llambregada, que fou "un dels principals en aquell temps" i que "vingué amb l'Almirall quan van descobrir aquesta illa [de Santo Domingo], i després va anar també amb ell en el descobriment de les illes de Cuba i Jamaïca". I tot i que generalment se'l considera de Santander, ni s'ha pogut trobar mai la partida de naixement que ho corrobori ni se sap res d'ell amb anterioritat a la descoberta d'Amèrica.

Ara bé, com que alguns documents l'anomenen "Juan de la Cossa" i és pintat amb barretina al retrat que és conserva al Museu Naval de Madrid, no és gens agosarada la seva identificació amb En Joan Cossa, un altre militar que lluità al bàndol de la Generalitat contra En Joan II i com a capità d'En Renat d'Anjou. En Joan Cossa fou governador de Provença. Germà d'En Gaspar Cossa, comte de Troia i gran senescal de Provença. En Martínez Ferrando ens diu que "es va fer tan famós per la seva conducta arrogant a l'Empordà" i que ambdós germans "eren personatges de l'absoluta confiança d'En Renat i del Primogènit". En Jaume Safont, en el seu Dietari dels fets d'aquella guerra, ens assabenta que En Gaspar Cossa, capità també del rei Renat, s'estava a la vila de Castelló d'Empúries.

El presumpte Juan de la Cosa santanderí fou també cosmògraf. Però, En Julio Rey Pastor i l'Ernesto García Camarero, en parlar de l'escola cartogràfica de Sevilla, ens comenten: "escola cartogràfica que fou iniciada per En Juan de la Cosa, successora remota de la gloriosa cartografia mallorquina". Amb la qual cosa queda palès que la influència mallorquina només li podia haver pervingut mitjançant els seus més de trenta anys d'estada a Catalunya.

Rodrigo de Bovadilla i Catalunya

Francisco de Bovadilla era, segons En Casaus, "Comanador de l'Orde de Calatrava". Els Reis Catòlics "li donaren provisions i nom de perquisitor, amb el qual va entrar en aquesta illa [de Santo Domingo], i també de governador. És el responsable del mític arrest d'En Colom i del seu trasllat a la Península, carregat de cadenes, juntament amb els seus germans. Va morir, segons En Casaus, en el naufragi que va patir la flota espanyola que tornava de les Índies, el juliol de1502.

Aquest personatge és considerat per En Mitjana de las Doblas i per En Llorenç Gandol el fill d'En Rodrigo de Bovadilla, capità de l'exèrcit joanista, documentadíssim a Catalunya, on residia. En Josep Maria Llobet, arxiver de Cervera, ha fet una col·lecta de 58 documents que parlen d'aquesta família. Per ell, "el personatge principal d'aquesta família fou el cavaller Rodrigo de Bovadilla, que arribà a la Segarra com a capità d'un conjunt de soldats d'aquest monarca. Les victòries que aconseguí li representaren, l'any 1466, la concessió del Castell i lloc de Castellnou d'Oluja, senyoria que posseí fins al 1480. Durant els catorze anys següents, tingué algunes dificultats a causa de la marmessoria d'En Lluís Roqueta, el qual havia estat senyor de Castellnou d'Oluja; potser per això fou compensat, a partir d'aquell any de 1480, amb una nova senyoria: la de Concabella". Es casà a Catalunya dues vegades: la primera amb la Caterina de Cabrera i la segona amb la Violant de Cabrera.

En Rodrigo de Bovadilla no està documentat a Catalunya durant l'any 1492. La possibilitat d'afirmar que durant aquest lapse de temps anà a la descoberta del Nou Món amb En Colom és molt temptadora. Oimés perquè, segons un instrument notarial redactat a Barcelona el 7 de març de 1493, féu una donació importantíssima de diners -55.000 sous- al seu fill Joan. Com que he calculat l'arribada d'una nau a Barcelona, a la tornada d'Amèrica, aquell 6 de març, no costaria gaire comprendre que En Bovadilla pagaria aquells sous al seu fill amb el primer or arribat d'Amèrica.

D'altres mariners desfigurats

La Gould, troba un LUIS DUREA, entre els noms que forneixen els testimonis dels Plets, referents al segons viatge, i que no pot identificar amb ningú. Per contra, tenim a Catalunya En LLUÍS D'URREA, cambrer de la reina Joana Enríquez, que va passar a formar part de la Casa del Primogènit Ferran per nomenament de la mateixa reina, el 2 de juny de 1462. El 1r d'abril de 1466 el trobem ja com a cambrer d'En Joan II. Els d'Urrea foren una família notable de l'època. Cal esmentar especialment l'arquebisbe de Tarragona, Pere d'Urrea; el seu homònim, el governador general i lloctinent general del Regne de València, i En Lope Ximenes d'Urrea, virrei de Sicília. I, segons ens innova En Bernal Díaz del Castillo, al costat d'En Ferran Cortès hi ha un Pere d'Urrea, "que va portar unes butlles del senyor sant Pare".

Un JUAN DE ARAGON testifica als Plets que "veié que l'Almirall Colom va sortir d'aquesta vila i port i riu de Saltes" i que veié "al dit Pedro Alonso Niño en aquesta vila de Moguer, i li digué com havien descobert les dites Índies". D'on es dedueix que es mogué prop d'En Colom i dels mariners que anaren amb ell en el primer viatge de descoberta. Si el sol fet que un simple ciutadà andalús porti el cognom de l'estirp reial catalana, ja em sorprèn, imagineu-vos el resultat de la sorpresa si sabem que de 1496 a 1506 En JOAN D'ARAGÓ, nebot d'En Ferran II, fou lloctinent del Principat, fins que el 1512 fou elegit president de la Generalitat de Catalunya com a castellà d'Amposta. És enterrat a Montserrat.

Un MIGUEL DE SORIA fou grumet en el primer viatge i un PEDRO DE SORIA, tripulant. La Gould creu que són falsos tripulants, perquè les seves declaracions en els Plets són inversemblants. És evident que ens trobem davant una nova manipulació textual i que, possiblement, els dos tripulants en fossin un de sol: En JOAN DE SÒRIA, escrivà de registre del príncep Ferran. Al Memorial que En Colom va donar a l'Antoni de Torres, el 30 de gener de 1494, perquè el trametés als reis, l'Almirall parla d'En "Joan de Sòria".

Hi ha un PEDRO DE TERREROS de qui, sovint, es parla als Plets. Per la Gould sabem que En Terreros "és l'únic de qui tenim notícia segura que anà en tots els quatre viatges d'En Colom". Ara bé, En Gérard Garrigue ens exposa que "els Colomer i els Terreros eren dues famílies respectables del Conflent de mitjan segle XV"; que "els Terreros vivien retirats a les seves terres de Codalet" i que els arxius dels Pirineus-Orientals permeten encara de retrobar, al segle XVI, diversos membres d'aquesta família, sempre lligada al Conflent". En Garrigue veu En Pedro de Terreros vinculat a aquesta família catalana, pel cognom, per la proximitat que sempre mantingué amb En Colom i per la identitat de nom que troba amb un altre Pedro de Terreros, que, el 1507, exerceix el comandament del castell reial de Puigbalador, al Capcir.

Un DIEGO SALCEDO, que als Plets es convertirà en PEDRO. Ambdós són esmentats com a criats d'En Colom. Curiosament hi ha ben documentat a Catalunya un DIEGO SALCEDO, relacionat amb el servei de la família dels Bovadilla-Cabrera.

Per la seva catalanitat indiscutible no m'estenc en demostracions pel que fa als noms d'En BARTOMEU BIVES, JOAN REINALT (o Reinalts), JOAN BIVAS i JOAN VIÑAS, que anaren amb En Colom en el primer viatge, encara que la Gould posi en dubte que ho feren els dos darrers.

Quant a un "NICOLÁS ESTÉFANO, mallorquín, tonelero", que participà en el segon viatge, En Joan Miralles l'ha identificat amb el mallorquí NICOLAU ESTEVE. I ens diu que era "boter, casat amb l'Agnès. Acompanyant d'En Colom al segon viatge, apareix documentat entre 1471 i 1478".

També hi ha un PEDRO LADRÓN que declara en una provança feta a l'illa de Jamaïca, el 1516. En Carreras Valls documenta En PERE LADRON, fill d'En Jaume Ladron de Pallars i de la Cecília d'Arinyo, que es va casar amb la Beatriu Bovadilla. I, en una altra provança, feta a Santo Domingo el 1512, declara un PEDRO MATEOS que s'identifica perfectament amb En PERE MATEU, capità d'Igualada, que serví l'exèrcit de la Generalitat fins que, el 17 de juliol de 1465, es va passar a la causa joanista.

La llista podria ser interminable. He apuntat aquí tan sols alguns d'aquells de qui es pot dir amb exactesa que tenen un doble precís a Catalunya, als quals hi caldria afegir els CASAUS, BOÏL, BALLESTER, TORRES, BERTRAN, COMA, ARENES, MARGARIT, PONÇ, que, per diverses fonts, sabem que anaren a Amèrica en el segon viatge. I els qui hi anaren més tard: SALA, ESQUILLAT, OMS,PAU, SERRALLONGA, CORTÈS, GRAU, DESPUIG, JANER, VALLÈS, JOVER, PORRES. Hi ha d'altres mariners, com els Herrera, Ibarra, de Arroya, del Corral, de Arriera o de Bastidas, de qui només he pogut identificar la família. Serien els, FARRERA, IVORRA, D'ARRÓ, DEZCORTAL, ÇARRIERA i ÇABASTIDA. La investigació, per tant, resta oberta.

Tanmateix, queda clar que el paper que s'ha vingut atribuint a Catalunya en la descoberta i conquesta d'Amèrica, s'hauria de revisar a grans jornades, amb el màxim rigor possible i sense caure en l'ordit d'adulteracions que la censura ens ha parat. Altrament, podem acabar convertint-nos, amb el nostre silenci i la nostra prudència desmesurada, en còmplices de la falsificació i silenciament de la nostra pròpia història.

JORDI BILBENY